

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ**

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовao Комисију:

Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду је на седници одржаној 25.04.2018. године донело одлуку да се образује комисија за оцену докторске дисертације *Пренос друштвено-историјски обележених елемената културе у енглеском преводу прозе постјугословенских аутора са бившег српскохрватског говорног подручја* мср Андреје Стојилков.

2. Састав Комисије:

1. Проф. др Биљана Ђорић Француски, редовни професор, ужа научна област Англистика, 07.12.2016, Филолошки факултет Универзитета у Београду (ментор)
2. Проф. др Љиљана Марковић, редовни професор, ужа научна област Оријенталистика, 15.07.2009, Филолошки факултет Универзитета у Београду
3. Проф. др Тања Цветковић, ванредни професор, ужа научна област Англистика, 13.10.2016, Филозофски факултет Универзитета у Нишу

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме:

Андреа, Васко, Стојилков

Датум рођења, општина, република:

29.07.1988, Београд (Савски венац), Србија

Датум одбране, место и назив мастер рада:

23.08.2012, Филолошки факултет Универзитета у Београду, *Аудиовизуелни превод: Стратегије преноса елемената културе у преводу анимираних филмова*

Научна област из које је стечено академско звање мастер наука:

Енглески језик, књижевност, култура

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Пренос друштвено-историјски обележених елемената културе у енглеском преводу прозе постјугословенских аутора са бившег српскохрватског говорног подручја

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Андреје Стојилков садржи 394 компјутерски штампане стране и списак литературе од 253 библиографске јединице. Дисертација обухвата: уводни и завршни материјал (насловне стране на српском, енглеском и руском језику, податке о ментору и члановима Комисије, изјаве захвалности, резиме на српском и на енглеском језику, садржај, регистар скраћеница, списак слика, списак табела, биографију аутора и изјаве о ауторству, истоветности штампане и електронске верзије и коришћењу, укупно 25

страна), 9 поглавља (320 страна), списак примарне и секундарне литературе (18 страна), прилог (31 страна), као и 8 слика и 48 табела.

Поглавља дисертације су:

1. Увод (17 страна)
2. Теоријски оквир: Студије културе и транслатологија (64 стране)
3. Језичко изражавање као елемент културе (100 страна)
4. Лична имена као елементи културе (17 страна)
5. Елементи југословенске материјалне културе (37 страна)
6. Музика, филм, медији, спорт и разонода као елементи југословенске културе (27 страна)
7. Политичко и друштвено уређење као елементи југословенске културе (23 стране)
8. Веровања, обичаји и стереотипи као елементи југословенске културе (15 страна)
9. Резултати истраживања (20 страна)

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Увод је подељен на пет потпоглавља.

У **потпоглављу 1.1, Предмет истраживања**, кандидаткиња објашњава да се у дисертацији бави културолошким аспектом превођења прозе постјугословенских аутора на енглески језик и да ће притом скренути пажњу на културолошке препреке и потешкоће у остваривању успешних и веродостојних енглеских превода постјугословенске белетристике тематски везане за живот у социјалистичкој Југославији у периоду од 1945. до 1992. године. Кандидаткиња у овом потпоглављу укратко описује корпус на коме је спровела истраживање и пружа сажет преглед структуре дисертације. На крају, кандидаткиња објашњава како се за потребе овог интердисциплинарног истраживања послужила теоријским материјалом који је потекао како из области транслатологије, тако и из области студија културе, те наводи најзначајније ауторе чија схватања појма културе, преводилачких техника, поступака и приступа, преводилачких норми, одлука и културног превођења је одабрала за теоријско полазиште.

Потпоглавље 1.2 посвећено је *задацима и циљевима* дисертације. Као главне задатке свог истраживања кандидаткиња наводи опис актуелног стања у пракси превођења југословенске и постјугословенске књижевности на енглески језик и предлог усмерења за будуће домаће студије везане за поља књижевног превођења и студија културе. Овде кандидаткиња Андреа Стојилков констатује како истраживање треба да испита неколико *почетних хипотеза*: 1) Да ли је постјугословенска проза обојена историјским и културолошким референцама на Југославију? 2) Да ли су такве референце заступљеније у постјугословенској него у југословенској прози због жеље постјугословенских аутора да дочарају дух тог времена, те да ли је њихова проза самим тим захтевнија за превођење? 3) Да ли су референце на елементе југословенске културе адекватно пренесене у досадашњим енглеским преводима ове прозе? 4) Да ли су матерњи говорници енглеског језика нужно бољи преводиоци на енглески језик? 5) Да ли се југословенска поп култура користи као наративно средство? 6) Да ли су се преводилачке норми и приступи на овим просторима променили у протеклих пола века? 7) Да ли се интернетске везе могу искористити као средство експлицитације у фусноти или тематском индексу?

Кандидаткиња потом прегледно износи *уже циљеве* докторског рада, успут именујући сва књижевна дела која је примарно анализирао. Она објашњава како је рад на

дисертацији отпочела описом преводачких поступака у енглеским верзијама југословенских дела *На Дрини ћуприја* (И. Андрић), *Дервиш и смрт* (М. Селимовић) и *Представа Хамлета у селу Мрдуша Доња* (И. Брешан). Затим се бавила културним преносом у енглеским преводима одабране постјугословенске прозе: романима *Лагум* (С. Велмар Јанковић), *Хлеб и страх* (М. Савић), *Кућа мртвих мириса* (В. Огњеновић), *Есмарх* (В. Јокановић), *Опроштајни дар* (В. Тасић), *The Vox* (С. Станковић) и *Наш човјек на терену* (Р. Перишић). У следећој фази истраживања, циљ јој је био да идентификује елементе југословенске културе у делима постјугословенских аутора из дијаспоре који изворно пишу на енглеском језику, Весне Голдсворти (*Чернобиљске јагоде*) и Александра Хемона (*Nowhere Man* и *Књига мојих живота*), и размотри технике аутопревода у поменутиим аутобиографским делима.

Након што је идентификовала културне референце, кандидаткиња као циљ поставља процену успешности употребљених преводачких техника, на микросемантичком, и преводачких приступа, на макросемантичком плану. Најзад, кандидаткиња типове културних референци који су запажени у преведеним југословенским и постјугословенским делима идентификује и у три до сада непреведена постјугословенска дела – *Иди, време је* (М. Јовановић), *Гордана међу врбама* (А. Ђокић) и *Фајронт у Сарајеву* (Н. Карајлић) – како би примере из ових дела искористила да предложи адекватне преводачке приступе и технике чијом би се применом могао постићи бољи културни трансфер у превођењу постјугословенске прозе на енглески језик.

У **потпоглављу 1.3, Кључни појмови**, Андреа Стојилков поближе дефинише шта се у раду сматра постјугословенском књижевношћу и језицима-наследницима српскохрватског, те образлаже појам југословенске популарне културе и њене повезаности са феноменом југоносталгије. Под постјугословенском књижевношћу кандидаткиња подразумева дела аутора рођених у социјалистичкој Југославији, објављена након распада СФРЈ, која изражавају став према југословенском периоду националне историје и писана су на неком од језика-наследника српскохрватског: српском, хрватском или босанском језику. Она објашњава да постјугословенски аутори у својој прози реферирају на политички и друштвени систем, језик и културне артефакте који припадају прошлости, али опстају у друштвеном и уметничком животу региона као историјска чињеница и културна тековина.

У **четвртном делу уводног поглавља, Актуелност дисертације у савременој транслатологији и студијама културе и научни допринос истраживања**, кандидаткиња истиче како је културни пренос при књижевном превођењу готово необрађена тема у домаћој литератури, за разлику од иностраних студија, које све више пажње поклањају овом питању. Полазећи од чињенице да је енглески језик данас глобални језик споразумевања, те да су неки енглески преводи аутора као што су Дубравка Угрешић и Роберт Перишић већ наишли на позитивну рецепцију на англофоном тржишту, кандидаткиња аргументовано износи веровање да би и будући преводи савремене постјугословенске прозе изазвали интересовање читалаца широм света, притом играјући улогу значајног уметничког и културног посредника између земаља бивше Југославије и иностране публике.

Последње потпоглавље уводног поглавља представља концизно објашњење примењене научне методологије. Кандидаткиња хронолошки наводи методе које је употребила: квалитативну анализу садржаја у изворним текстовима, контрастирање изворника и превода, сортирање здружених парова сегмената који се замењују и који их

заменеју у тематске датотеке, обједињавање материјала из тринаест (пост)југословенских дела и компарацију одлука које су донели различити преводиоци и писци из дијаспоре при превођењу истог типа елемента културе, и најзад, индукцију којом је издвојила најуспешније преводилачке технике и поступке идентификоване у преведеном корпусу, који су потом илустровани на репрезентативном узорку из непреведених постјугословенских дела.

У **другом поглављу** дисертације, *Теоријски оквир: студије културе и транслатологија*, кандидаткиња Андреа Стојилков пружа детаљан и кохерентан преглед сазнања и теорија из области студија културе и транслатологије на којима почива њено истраживање. У **потпоглављу 2.1**, *Дефиниција културе*, кандидаткиња пише о сложености појма култура и дијахронијски прати развој његовог значења. Међу експертима у пољу студија културе попут Шалома Шварца, Џона Мола, Е.Т. Хола и Херта Хофстедеа, кандидаткиња посебну пажњу посвећује Рејмонду Вилијамсу, једном од оснивача студија културе као научне дисциплине. Кандидаткиња објашњава три схватања културе која Вилијамс разликује: идеално, документарно и социјално. Уз то, у овом потпоглављу образлаже важне термине Вилијамсове теорије као што су „структура осећања“ и разлика између „проживљене“ и „забележене“ културе. Од мноштва дефиниција културе које постоје, кандидаткиња истиче Вилијамсово виђење културе као „целокупног начина живљења“, који подразумева све елементе живота, од облика заједница, организације образовног система, до структуре породице, те положаја уметности и индустрије забаве (1961/2013: 12). Кандидаткиња наглашава да је материјал за ово истраживање забележена култура СФРЈ, односно они елементи ове културе који се јављају у корпусу услед жеље постјугословенских аутора да пренесу структуру осећања југословенског периода чији су били сведоци.

Већи део потпоглавља 2.1 посвећен је прегледу *метафоричких приказа културе* као спирале (Мол), леденог брега (Хол), рачунарског софтвера за ментално програмирање (Хофстеде) и вишеслојне структуре која подсећа на главицу лука (Хофстеде, Шајн, Бунковски), уз пратеће графичке илустрације ових модела. Кандидаткиња Андреа Стојилков се исправно одлучује за еkleктичан приступ схватању појма културе, који користи елементе свих наведених теорија, те наглашава како ће културу сматрати свеобухватним системом претпоставки, веровања и вредности једне заједнице, исказаним кроз друштвене односе, понашања и материјалне прозводе типичне за ту заједницу. Анализирани елементи југословенске културе, у складу са овом дефиницијом, варирају од културних обележја језика до производа популарне културе социјалистичке Југославије у периоду од 1945. до 1992. године.

Потпоглавља 2.2 и 2.3 пружају сажет увид у настанак и развој студија културе и транслатологије као релативно младих научних дисциплина. Као најважнију институцију за оснивање и осамостаљење студија културе као посебне дисциплине кандидаткиња наводи бирмингемски Центар за савремене студије културе, а као најзначајније личности у процесу стицања међународног признања именује његове осниваче и управнике Р. Вилијамса, Р. Хогарта, Е.П. Томпсона и С. Хола. У **потпоглављу 2.3** кандидаткиња прати развој проучавања превођења од средине двадесетог века до данас и притом се осврће на популарне тенденције у теоријским приступима стручњака током педесетих, шездесетих и седамдесетих (Ж. П. Вине и Ж. Дарбелне, Џ. Катфорд, Ј. Најда, Ј. Леви, А. Попович), осамдесетих (Г. Тури, Х. Вермер, Б. Хатим и И. Мејсон) и деведесетих година двадесетог века (С. Баснет, А. Лефевр, Д. Катан, М. Бејкер, Т. Херманс). Такође, Андреа Стојилков

овде наводи предности употребе термина „транслатологија“ уместо усвајања сродних термина као што су „студије превођења“, „теорија превођења“ и „традуктологија“.

У **потпоглављу 2.4**, *Транслатологија из угла студија културе*, кандидаткиња се усредсређује на интердисциплинарну природу свог истраживања и истиче како се превођење више не посматра само као интерлингвални, већ и интеркултурни чин. У овом потпоглављу сазнајемо више о културном преокрету у транслатологији и другим друштвеним и хуманистичким наукама, а кандидаткиња се позива на теорије научника као што су М. Снел Хорнби, Д. Белос, С. Баснет, М. Кронин, А. Лефевр, К. Шафнер и М. Бејкер.

У **потпоглављу 2.5**, *Елементи културе*, пружен је пресек начина на које се у транслатологији указује на „предмете, појаве, обичаје и идеје који носе друштвени, историјски и културни печат“. Осим што кандидаткиња овде сумира различите термилошке одреднице из мноштва теоријских извора, она наводи изворне називе на енглеском језику и преводи их на српски, у чему Комисија види велики допринос нашој науци пошто неки од њих до сада нису били преведени. Она се овде позива на терминологију и поделе познатих аутора активних крајем двадесетог века као што су В. Ивир, П. Њумарк, С. Флорин, али и савремених ауторки као што су С. Веселица Мајхут, Р. Лепихалме и М. Танжур. Посебно су занимљиве теорије И. Педерсена о инфракултурним, монокултурним и транкултурним референцама, те теорија Ритве Лепихалме о ванјезичким и унутарјезичким елементима културе, на коју се кандидаткиња надовезује у сопственој подели елемената културе. У **одељку 2.5.1** кандидаткиња врши поделу елемената југословенске културе у постјугословенској прози и таксативно наводи који типови елемената културе су разматрани у оквиру дисертације.

Потпоглавље 2.6 Андреа Стојилков посветила је *општим приступима превођењу књижевног материјала* – одомаћивању и пострањивању. Пишући о односу између изворног језика и културе и циљног језика и културе, кандидаткиња резимира ставове теоретичара у области културног превођења, те слично као у претходном потпоглављу нуди преглед различитих термилошких одредница које се јављају у теорији превођења у протеклих 25 година, од Лоренса Венутија и његове теорије о невидљивости преводиоца инспирисане Шлајермахеровим учењем из 19. века, до наше Тијане Тропин. У **одељку 2.6.1** кандидаткиња наглашава како став преводиоца по питању очувања изворне културе у циљном тексту није црно-бела дихотомија, већ да варира у зависности од контекста. Она притом скреће пажњу на многобројне факторе који утичу на одлуке о избору преводилачке технике или општег преводилачког приступа и овог пута се позивајући на теоретичаре попут Г. Турија, Т. Херманса и Е. Честермана, између осталог наводећи очекивања и заинтересованост циљне читалачке публике, политику издавачких кућа, преференције уредника и лектора и историјски контекст као одлучујуће чиниоце којима се преводилац руководи приликом одабира адекватне технике.

Следеће **потпоглавље, 2.7**, прилично је обимно и садржи хронолошки и прецизно изложене класификације преводилачких техника наредних домаћих и иностраних транслатолога: Винеа и Дарбелнеа, Ивира, Флорина и Влахова, Њумарка, Бејкерове, Ајшеле, Хлебеца и Веселице Мајхут. За сваку технику изворно именовану на енглеском кандидаткиња даје српски превод. Овим класификацијама (**одељак 2.7.2**) претходи **одељак 2.7.1** у коме кандидаткиња износи своја запажања везана за термилошку недоследност у транслатолошким студијама и проблематичност постојања мноштва термина за преводилачку технику, поступак и приступ који се јављају у различитим

изворима. Уместо да термине *техника*, *поступак*, *метод*, *стратегија* и *приступ* користи синонимно, Андреа Стојилков их аргументовано диференцира, уз позивање на примере из релевантне литературе, па закључује како у својој дисертацији под техником подразумева „однос мање преводне јединице у изворном тексту и њеног одабраног преводног еквивалента на микро-нивоу“, под сложеном преводачком техником подразумева комбинацију више простих техника, а преводачким приступом назива „општи став према превођењу културолошки обележеног материјала на основу кога се уоставља однос изворника и превода на макро-нивоу“. **Потпоглавље 2.7.3** је својеврсни пресек претходног прегледа различитих таксономија. Уочених 25 преводачких техника кандидаткиња излаже у виду табеле, пружајући илустрацију сваке дате технике, наводећи различите термине које користе поменути аутори у својим класификацијама, те коначно и термин који је усвојен у овом докторском раду. *Закључци* до којих је кандидаткиња дошла су: 1) да одређене технике (пресликавање, транскрипцију, изостављање) распознају сви аутори, иако их различито именују; 2) да се може уочити утицај културних норми на таксономије аутора из одређених земаља, па тако Бугари Сидер и Флорин не признају пресликавање као преводачку технику, у складу са ћириличном традицијом своје земље, а Загрепчанин Владимир Ивир не помиње транскрипцију, која у Хрватској није усвојена као канонизирана преводачка техника, као што је то рецимо случај у Србији; 3) да је Борис Хлебџић, дугогодишњи професор превођења на београдском Филолошком факултету, једини аутор који прави разлику између пресликавања, транслитерације и транскрипције; 4) да се неке технике јављају само у појединачним таксономијама (илустрација код Моне Бејкер и аутономна креација код Франка Хавијера Ајшеле); 5) да су дефиниције које аутори наводе често непрецизне, па је тешко разликовати нпр. описни превод, превод-дефиницију, компонентну анализу и парафразу, или разграничити генерализацију и неутрализацију; 6) да генерализација и неутрализација нису технике одомаћивања, супротне пострањивању, већ технике којима се просто занемарује изворно културно значење, без интервенција које директно воде приближавању циљној култури.

Потпоглавља 2.7.4 и 2.7.5 посвећена су додавању и експлицитацији као повезаним преводачким техникама. Кандидаткиња Андреа Стојилков закључује да је додавање вид експлицитације, који се може реализовати употребом унутартекстуалних или паратекстуалних (фуснота, предговора, поговора, глосара, тематских индекса) проширења. Као кључну технику у оквиру експликативних поступака кандидаткиња истиче *прагматичку експлицитацију (одељак 2.7.5.1)*, у складу са теоријама К. Клауди и А. Пима. Кандидаткиња дефинише прагматичку експлицитацију као „сложену технику која комбинује вид очувања изворног елемента културе (његово пресликавање, транслитерацију или транскрипцију) и било коју врсту унутартекстуалног или паратекстуалног проширења“, а чијом применом се текст пострањује, односно имплицирани страни културни садржај постаје доступан и прилагођен циљној публици.

Најзад, у **потпоглављу 2.8**, *Усвојена таксономија преводачких техника за пренос елемената културе*, Андреа Стојилков уз пропратне коментаре именује и илуструје двадесет пет преводачких техника које је препознала у корпусу у поступцима преводаца југословенске и постјугословенске прозе и аутора из дијаспоре. То су: пресликавање, транслитерација, транскрипција, унутартекстуално и паратекстуално проширење, илустрација, прагматичка експлицитација, замена познатим елементом изворне културе, усвојени превод, креативни неологизам, компензација, калк, дословни превод, дефиниција, описни превод, културна еквиваленција, парафраза, генерализација,

конкретизација, неутрализација, изостављање, аналогија, натурализација, додавање културне маркираности и визуелни дијалекат.

У **последњем потпоглављу другог поглавља**, у светлу превођења са језика-наследника српскохрватског на енглески и чињенице да су досадашњи преводи били дело како домаћих преводаца, тако и матерњих говорника енглеског језика, кандидаткиња пише о *проблему превођења са матерњег на страни језик*, које се у англофоној и многим другим западним културама сматра рушењем преводачког канона. Наиме, на Западу се подразумева или чак званично регулише да се превођење може вршити искључиво у смеру са страног на матерњи језик. Кандидаткиња износи своје веровање да ово не мора бити правило и поткрепљује свој став како примерима из праксе, тако и аргументима неких преводаца и транслатолога (К. Ландерса, С. Кембела, Љ. Авировић).

Након увода и теоријског поглавља, кандидаткиња у **поглављима 3-8** анализира третман различитих типова елемената југословенске културе у корпусу. Структура ових поглавља је прилично уједначена. Свако поглавље почиње *теоријским освртом* на тему која се у њему обрађује, уз дискусију о *разлозима због којих је дати елемент културе изазован* за превођење, као и издвојена *преводачка решења, опште или специфичне примене*, која савремени транслатолози и преводиоци који раде са другим језичким комбинацијама нуде. Потом следи детаљна *анализа третмана датог типа елемента културе у преведеном делу (пост)југословенског корпуса*, обично илустрована на одломцима из неколико постјугословенских романа. Кандидаткиња вешто и складно повезује теме поглавља и јасно и недвосмислено износи своја запажања, процене и препоруке. Коначно, поглавља завршавају примерима употребе датих културних референци у једном или више *непреведених постјугословенских дела* и предложеним преводачким решењима која се заснивају на претходној анализи преведених дела. Будући да је дисертација писана на српском језику, сви предложени енглески преводи и термини су *повратно преведени на српски*, како би и читаоци који не говоре енглески језик могли да упореде преводачка решења са изворником.

У **трећем, најобимнијем поглављу** своје дисертације, Андреа Стојилков се бави широком темом *језичког изражавања као елемента културе*. Изузетно занимљиво **потпоглавље 3.1** пружа анализу превођења дијалекатских обележја у светској књижевности. У њему кандидаткиња пише о разлици између дијалекта и социолекта као нестандардних језичких израза и начину на који су регионално-стилска и друштвено-стилска издиференцираност повезане са етничким и језичким стереотипима заступљеним у одређеној културној заједници. У **потпоглављу 3.2, Регионални дијалекти српскохрватског или језици-наследници српскохрватског**, тема је статус српског, хрватског и босанског језика у постјугословенској књижевности: наиме, како савремени аутори ових романа званично пишу на неком од језика-наследника српскохрватског, али често у дијалоге уводе говорнике из других крајева некадашње Југославије, Андреа Стојилков поставља интригантно питање: да ли босанску ијекавицу, хрватску икавицу и српску екавицу у оваквим романима треба третирати као три различита језика, или као дијалекте српскохрватског језика, који је био у оптицају у време радње романа? У **три посебна одељка овог потпоглавља**, кандидаткиња анализира да ли су и како су преводиоци Перишићевог, Јокановићевог и Станковићевог романа правили разлику између ијекавице и екавице; српског, хрватског и босанског језика; дијалеката хрватског језика; те српскохрватског, македонског и словеначког језика у преводу на енглески језик. У **последњим одељцима потпоглавља 3.2**, кандидаткиња износи оригиналну идеју којом

би се разлике између српског и хрватског језика у роману *Гордана међу врбама*, те сарајевског говора и београдског сленга у Карајлићевом *Фајронту у Сарајеву* могле пренети истовременом употребом британске и америчке варијанте енглеског језика, уз објашњење планске употребе лексике и граматике карактеристичних за ове две варијанте у предговору преведеном енглеском издању. У **потпоглављу 3.3, Турцизми**, Андреа Стојилков инспирацију за пренос оријентализама у постјугословенској прози налази у поступцима преводаца романа *На Дрини ћуприја* и *Дервиш и смрт*, које упоређује, како би их потом контрастирала са решењима преводаца постјугословенских дела. Ослањајући се на писање Абдулаха Шкаљића и Првослава Радића, кандидаткиња у **одељку 3.3.1** износи најчешћа преводачка решења Ловета Ф. Едвардса (Андрић) и Богдана Ракића и Стивена Дикија (Селимовић), уз табеларни приказ илустрација датих поступака за пренос турцизама на енглески језик. Наредна два одељка посвећена су преводу турцизама у преведеним и непреведеним постјугословенским делима, уз темељни осврт на стилске, семантичке и етимолошке одлике турцизама који се јављају у овим делима и степен њихове очуваности у енглеском преводу.

Потпоглавље 3.4 проблематизује пренос *жаргона* као најистакнутијег нестандардног социолекта у постјугословенској прози. Овде кандидаткиња на основу статистичких података о броју жаргонизама у сваком делу обухваћеном корпусом закључује да је жаргон временом постајао све прихватљивији у популарној домаћој прози. Такође се бави корелацијом између пола аутора и учесталости жаргонизама и вулгаризама и издваја роман *Иди, време је* Марије Јовановић као пример романа који је написала жена, а који, супротно неким научним теоријама, садржи жаргонизме у изобиљу, те на одломцима из овог дела нуди креативна решења за превод оваквих друштвено обележених израза. Осим тога, кандидаткиња овде уводи и појам динамичке еквиваленције, односно пише у прилог прилагођавању степена вулгарности текста очекивањима циљне публике и циљним културним нормама, што кратко али ефектно илуструје на примеру из романсиране аутобиографије *Фајронт у Сарајеву*.

У **потпоглављу 3.5** кандидаткиња пажњу преусперава на превођење *фразеолошких израза* језика-наследника српскохрватског, цитирајући притом изворе познатих домаћих аутора као што су М. Шипка и Ж. Ковачевић. Она пренос фразема у преведеном делу корпуса презентује у виду табела које илуструју употребу различитих техника: културне еквиваленције, креативног неологизма, неутрализације, дословног превода (чију употребу у овом случају критикује), итд. На основу анализе употребљених техника, кандидаткиња закључује да су се преводиоци са овим задатком углавном успешно носили, а своје сугестије за пренос фразема примењује на одломке из романа *Гордана међу врбама* (**одељак 3.5.1**).

Потпоглављем 3.6, Експресивна лексика: кратки фраземи, модалне речце и узвици, Андреа Стојилков отвара ново поглавље у домаћој транслатолошкој литератури, будући да пише о теми изазовној за књижевне преводиоце која је практично необрађена у приручницима и ресурсима који су на располагању нашим преводиоцима. И овог пута кандидаткиња јасно и прегледно излаже занимљиве случајеве успешног преноса културно обележеног текстуалног материјала у преведеном делу корпуса у виду табеле, те у посебном одељку овог потпоглавља издваја неколико примера експресивне лексике који се јављају у делима Ане Ђокић, Марије Јовановић и Др Нелета Карајлића и нуди образложена решења за њихов превод на енглески језик.

Седмо и последње потпоглавље ове изузетно сложене целине насловљено је *Говор тела и гестикулација*. У њему кандидаткиња указује на важност познавања невербалне комуникације која је прихваћена како у изворној, тако и у циљној култури, не само када се ради о усменим, већ и о књижевним преводиоцима. Ово је још једна запостављена тема у домаћој транслатолошкој литератури, па примери интервенција преводиоца романа *Наш човјек на терену* и предлози демонстрирани на одломку из романа *Иди, време је* могу бити значајни за сваког ко се бави књижевним превођењем.

У **четвртном поглављу** дисертације Андреа Стојилков пише о преводу *личних имена* као маркера југословенске културе, фокусирајући се посебно на антропониме (**потпоглавље 4.1**) и топониме (**потпоглавље 4.2**). У **потпоглављу 4.1**, кандидаткиња наглашава како *антропоними* у постјугословенској прози носе информацију о верском и етничком идентитету јунака и да су стога „очигледна обележја једног географског простора, једне друштвене заједнице и, пре свега, једне разнолике културне средине“. Она налази да је пресликавање најчешћа техника за пренос антропонима, иако су карактоними – значењска измишљена имена – често превођени дословно или креативним неологизмом. Кандидаткиња се посебно осврће на употребу транскрипције, транслитерације, натурализације, итд. у поступцима одређених (ауто)преводаца, уз будно око и смисао за детаљ, указујући на недоследности и произвољности у решењима неких преводаца дела обухваћених корпусом. Посебно је занимљива уочена употреба англизације, поступка који кандидатиња назива *ре-натурализацијом* имена и надимака који су потекли из енглеског језика, у изворнику се јављају у транскрибованом одомаћеном облику (Били, Џо), док се у циљном тексту налазе у облику карактеристичном за англофону културу (Billy, Joe). **Потпоглавље 4.2** посвећено топонимима разматра експликативне технике које се често користе за пренос назива урбаних локалитета и топонима уопште, као и употребу техника као што су генерализација и компензација те дословни превод, поред пресликавања, транскрипције и транслитерације као примарних техника за пренос личних имена. Важно је напоменути да Андреа Стојилков овде уочава одређене тенденције и правилности приликом превода топонима који у себи садрже присвојни придев потекао од личног имена или личну именицу у генитиву, праћене заједничком именицом као квалификатором (Бирчанинова улица, калемегдански парк) наспрам превода оних (урбаних) топонима које чине присвојни придев потекао од заједничке именице или заједничка именица праћена истим типом квалификатора (Булевар Револуције, Студентски град). У првом случају, како кандидаткиња примећује, топоним ће углавном бити преведен личношћу именицом у номинативу и дословним преводом квалификатора (Birčanin Street, Kalemegdan Park), док ће у другом случају комплетан топоним бити дословно преведен (Revolution Boulevard, Student City). Ово поглавље, као и остала поглавља, кандидаткиња завршава потпоглављем у коме *резимира закључке* из претходних одељака и на примерима личних имена издвојених из непреведеног дела корпуса *предлаже адекватне преводилачке технике* за пренос овог типа културних референци (**потпоглавље 4.3**).

У **петом поглављу**, Андреа Стојилков прелази на анализу преноса референци на материјалне производе југословенске културе као најочигледнија и најтрајнија обележја југословенске свакодневице. **Седам потпоглавља** редом је посвећено *југословенској храни и пићу (5.1), уређењу дома (5.2), одевним предметима (5.3), робним маркама (5.4), валутама (5.5), превозним средствима (5.6) и угоститељским објектима (5.7)*. Само предлог преноса референци на храну и пиће у непреведеним делима је издвојен у посебан

одељак (5.1.1), док су сугестије за пренос осталих типова елемената културе изложене на крају сваког од наредних потпоглавља. Кандидаткиња на стручан али и интересантан начин коментарише сложеност превођења свакодневних елемената југословенске материјалне културе на енглески, између осталог пишући о ракији и кајмаку, вегети и ђевалима, Крашевим слаткишима, фрижидерима Ободин и гобленима, боросанама и Вартексовим фармеркама, сарајевској дрини, динару и немачкој марки, фићи и пезејцу, друштвеним ресторанима и кафанама. Водећи се похвалним примерима употребе прагматичке експлицитације у делима аутора из дијаспоре, кандидаткиња и сама подржава примену ове технике када се ради о преводу већине поменутих елемената културе.

Поглавље 6, Музика, филм, медији, спорт и разонода као елементи југословенске културе, посвећено је забавној страни живота у Југославији. Најобимније је **потпоглавље 6.1, Југословенска музика**, у коме Андреа Стојилков издваја југословенску популарну музику, а нарочито екс-ју рокенрол, као једно од најмоћнијих интертекстуалних средстава у савременој постјугословенској прози и културном наслеђу које и даље везује становништво на простору бивше Југославије. Открића до којих кандидаткиња долази на основу анализе постјугословенске прозе само потврђују теорије и мишљења познатих рок-критичара: И. Ивачковића, А. Перковића, П. Јањатовића, П. Поповића, М. Панћића и других. Од Штулића, преко хитова *Електричног оргазма*, *Бијелог дугмета* и *Рибље чорбе*, до босанских севдалинки и песама Шабана Шаулића, југословенска музика је присутна у постјугословенској прози, у виду цитата или алузија, а кандидаткиња разматра начине преноса оваквих комплексних културних референци на енглески језик. У одељку **6.1.1** Андреа Стојилков предлаже оригиналне и ефектне препеве познатих југословенских стихова које користе Ана Ђокић, Марија Јовановић и Др Неле Карајлић, као и употребу тематског музичког индекса на крају енглеског превода који би садржао изворни наслов, енглески превод наслова и страну на којој се дата референца налази у тексту, верујући да би то читаоцима заинтересованим за југословенску историју и културу пружило прилику да на интернету касније пронађу спотове за ове песме, чиме би доживљај ових књижевних дела добио и ауралну димензију. Уколико би се радило о електронским издањима енглеских превода постјугословенске прозе, сугерише кандидаткиња, тематски индекс би могао да садржи и директне линкове ка снимцима ових песама, а слична техника би се могла применити и на друге мултимедијалне садржаје који се помињу у постјугословенској књижевности, попут филмова, телевизијских серија и емисија и реклама.

Следе **потпоглавља 6.2 Филм и телевизија, 6.3 Штампана и 6.4 Спорт и друштвене и деље игре**, у којима кандидаткиња на исти начин – табеларним приказима и одломцима из преведених романа и дела аутора из дијаспоре – илуструје преводилачку праксу када су у питању референце попут вечерњег ТВ дневника, *Базара*, *Гласа Славоније*, пицигина и игре тапке.

Поглавља 7 и 8, Политичко и друштвено уређење и Веровања, обичаји и стереотипи, тичу се нематеријалних елемената југословенске културе. Пошто је постјугословенска књижевност према схватању Андрее Стојилков спонтана реакција на југословенски период националне историје, стваралаштво постјугословенских аутора је неминовно обележено самоуправним социјализмом као друштвено-политичким системом.

Поглавље 7 је подељено на шест тематских потпоглавља: **7.1 Социјалистичке институције и организације** (акроними попут ЦК, СК, СКОЈ, УДБА, различити еквиваленти именеце *савез*); **7.2 Уметност соц-реализма**; **7.3 Јавни дискурс** (пароле,

крилатице, начини обраћања); **7.4 Јосип Броз Тито**; **7.5 Југословенска народна армија** (чинови, акроним ЈНА, ОНО и ДСЗ), те **потпоглавље 7.6**, у коме кандидаткиња излаже сопствене сугестије за пренос оваквих типова елемената културе. Као узор преноса назива социјалистичких институција и организација и популарних слогана кандидаткињи је послужило енглеско издање *Дружења с Титом* М. Ђиласа, у преводу В. Којића и Р. Хејза.

Осмо поглавље, последње поглавље посвећено анализи корпуса, обрађује најдубље, нематеријалне елементе југословенске културе: статус *религије* и верска уверења у социјалистичкој Југославији (**потпоглавље 8.1**), као и различите *друштвене обичаје*, који су понекад засновани на *сујеверју и стереотипима* увреженим међу Југословенима (**потпоглавље 8.2**) о томе шта је друштвено исправно, учтиво и дозвољено. Андреа Стојилков се овде бави једнако занимљивим, а запостављеним темама као и у претходним поглављима, попут преноса референци на православне празнике и разлике између јулијанског и грегоријанског календара, симболике броја пољубаца који се размењују приликом поздрава, гледања у шољу или разлога због ког се избегава спуштање ташне на под и начина преноса оваквог имплицитног културног значења у преводу на енглески језик.

Коначно, у **деветом поглављу** кандидаткиња износи *резултате* свог истраживања и сумира како се анализирани материјал односи према почетним хипотезама. Ово поглавље заокружује анализу општег преводилачког приступа културном преносу у превођењу постјугословенске прозе на енглески језик. **Потпоглављем 9.1**, насловљеним *Применљивост различитих преводилачких техника*, доминира Табела 46, која показује колико је различитих типова елемената културе преведено употребом сваке од двадесет пет анализираних преводилачких техника, као и о којим типовима елемената културе се ради, на основу чега кандидаткиња доноси закључке о продуктивности појединачних техника. **Потпоглавље 9.2** доноси одговоре о *степену културне обележености* постјугословенске прозе, а кандидаткиња износи податке о томе да најновија постјугословенска дела обухваћена корпусом садрже и највећи број друштвено-историјски обележених елемената културе, па су и најзахтевнија за превод на страни језик. У **потпоглављу 9.3** Андреа Стојилков износи запажања о разликама у преводилачким приступима који се огледају у енглеским преводима постјугословенске прозе и поступцима постјугословенских аутора из дијаспоре. Систематично и прегледно, хронолошким и тематским следом, кандидаткиња прво у **одељку 9.3.1** коментарише *појединачне преводилачке приступе*, јасно разграничивши поступке преводилаца *југословенске прозе (9.3.1.1)*, *постјугословенске прозе (9.3.1.2)* и *аутора из дијаспоре* као аутопреводилаца (**9.3.1.3**). **Следећи одељак, Дијахронијске разлике (9.3.2)**, даје одговор на питање како се разликују некадашњи приступи културном преносу преводилаца југословенске књижевности од приступа савремених преводилаца постјугословенске књижевности. На крају, у **трећем одељку** овог потпоглавља, кандидаткиња се осврће на технике преноса елемената културе које су доминирале у поступцима *преводилаца чији је матерњи језик енглески (одељак 9.3.3.1)* наспрам техника које су најчешће бирали *матерњи говорници језика-наследника српскохрватског (одељак 9.3.3.2)*, а анализира и решења и преводилачке приступе *мешовитих преводилачких парова*, које су чинили један матерњи говорник изворног и један матерњи говорник циљног језика (**одељак 9.3.3.3**). Коначно, у **потпоглављу 9.4, Закључак и смернице за даља истраживања**, Андреа Стојилков прво истиче ограничења која намеће дескриптивно-квалитативна анализа када се ради о квантификавању резултата и статистичкој обради података. Ипак, општи

закључак јесте да постјугословенска проза обухваћена корпусом заиста обилује референцама на југословенску културу, што је чини нарочито захтевном за превођење на енглески језик, те да преводиоци који и сами припадају изворној култури чешће теже очувању изворних културних конотација и доследније преносе ауторове интенције у односу на матерње говорнике енглеског језика, који су склони непотребном одомаћивању или неутрализацији изворне културне поруке. Кандидаткиња се нарочито залаже за активно културно превођење и експликативне технике преноса референци на елементе југословенске културе, које укључују прагматичку експлицитацију, унутартекстуална и паратекстуална проширења и парафразу. На крају, као будуће кораке у научном бављењу овом темом Андреа Стојилков предлаже испитивање реакција циљних читалаца на примену предложених техника за пренос елемената културе и интервјуисање самих преводилаца о факторима који су утицали на одабир конкретних преводилачких техника и општих преводилачких приступа, чиме би се оснажили закључци добијени на основу резултата њеног докторског рада.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

(2013) „Како говоре анимирани јунаци: има ли места дијалектима у синхронизованим српским преводима анимираних филмова?“, *Култура: у потрази за новом парадигмом, тематски зборник* (ур. Вранеш Александра), *Књига 1*, Београд: Филолошки факултет, 341-363, ИСБН 978-86-6153-189-7.

(2014) "A Picture's Worth a Thousand Words: On the Translatability of Visual Puns and Allusions across Cultures", *The Spoken Language in a Multimodal Context – Description, Teaching, Translation* (eds. Brumme Jenny and Sandra Falbe), Berlin: Frank & Timme, 249-266, ISBN 978-3-7329-0021-3 (ISSN 1862-6149).

(2015) "Behind a Name: The Preservation of Allusions in the Serbian Translations of Pynchon's *Crying of Lot 49* and De Lillo's *White Noise*." *Belgrade English Language and Literature Studies (Belgrade BELLS)*, Vol. 7, 135-152, ISSN 1821-3138, UDC 811.111+82.

(2015) „Шта то крије име? Очување алузија у српском преводу романа Вилијама Фокнера, Џона Барта и Тони Морисон“, *Културе у преводу, тематски зборник* (ур. Александра Вранеш и Љиљана Марковић), *Књига 1*, Београд: Филолошки факултет, 427-445, ISBN 978-86-6153-355-6.

(2015) "Translating Cuisine, Translating Culture: The Hogwarts Menu in Britain and Serbia", *Komunikacija i kultura online*, Vol. 6, 223-247, e-ISSN 2217-4257, UDC 8:008:316.7.

(2018) "Is 'Fajront' in Sarajevo the Same as 'Closing Time' Elsewhere? On the Translatability of the Yugoslav Age of Rock and Roll into English", *Untranslatability: Interdisciplinary Perspectives*, (eds. D. Large, M. Akashi, W. Józwickowska and E. Rose), London & New York: Routledge (у штампи).

(2018) “‘Yugo’ is in Vogue: Translating the Revival of Yugoslav Culture in Post-Yugoslav Writing”, *mTm. A Translation Journal*, vol. 9 (у штампи).

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Ова докторска дисертација представља значајан допринос првенствено српској науци, а потом и науци земаља у региону, али и шире. Кандидаткиња Андреа Стојилков је својим докторским радом направила преседан у домаћој теорији превођења, одабравши за предмет истраживања **изузетно опширну и актуелну, а необрађену тему** – пренос друштвено-историјски обележених референци на југословенску културу у књижевном превођењу. Истражујући начин на који се овакве референце могу очувати, превести, приближити и објаснити читаоцима савремене постјугословенске прозе који је откривају на енглеском језику и који сами припадају другом, суштински различитом времену, простору и култури, кандидаткиња је спојила науку о књижевности, студије културе, транслатологију и историју, што је посебно изазован подухват.

Кандидаткиња је закључке засноване на свом докторском раду већ представљала иностраној публици у виду излагања на међународним научним скуповима, а тема очувања референци на југословенску културу у енглеским преводима постјугословенске књижевности је наишла на интересовање колега из иностраних академских кругова. О овоме сведочи и податак да су два кандидаткињина рада, посвећена превођењу културних референци у непреведеним постјугословенским делима и изложена на конференцијама у Мађарској и Великој Британији, прихваћена за објављивање у међународном стручном часопису *mTm* и у зборнику *Untranslatability* у издању британског Раутлеца, једног од најцењенијих издавача у области лингвистике широм света.

Докторска дисертација Андреа Стојилков значајна је са теоријског аспекта, јер нуди нове, **савремене класификације преводачких техника и типова елемената културе**, засноване како на модерним светским теоријама превођења и културе, тако и на емпиријски утврђеном материјалу, односно аутентичној пракси преводаца не само (пост)југословенске него и других националних књижевности. Кандидаткиња је притом скренула пажњу и на постојећу недоследност приликом употребе **кључних транслатолошких термина**, као што су преводачка *техника, метод, приступ, поступак, стратегија* итд. Пишући своју дисертацију на српском језику, а користећи првенствено стручне изворе на енглеском, кандидаткиња је превела многе термине из области транслатологије и студија културе, чиме је обогатила српску научну терминологију јер неки од њих до сада нису били преведени, а инострана истраживања из исте и сродних области учинила доступним домаћим читаоцима.

Засновавши своје истраживање на чак **тринаест примарних извора**, укључивши у корпус оригиналне верзије три југословенска дела на српскохрватском и седам постјугословенских дела на језицима-наследницима српскохрватског и њихове енглеске преводе, као и три дела постјугословенских аутора изворно написана на енглеском језику, кандидаткиња је осигурала свеобухватан, разнолик, репрезентативан и релевантан материјал за своје истраживање, што јој је пружило могућност разноврсне анализе, узимајући у обзир факторе као што су време објављивања оригинала и превода или матерњи језик и културни идентитет (ауто)преводиоца.

Препознавши потенцијал анализе поступака Весне Голдсворти и Александра Хемона, кандидаткиња је отворила пут за нове истраживачке методе које не укључују

само анализу превода схваћених у традиционалном смислу, већ указују на то да је **превођење део писања на страном језику за страну публику**. Тако је пронашла инспирацију за будућа решења проблема које са собом носе културне референце у преводној књижевности, али и потврду продуктивности и успешности техника као што су прагматичка експлицитација, илустрација, визуелни дијалекат, пресликавање и друге технике пострањивања. Илуструјући своје закључке и сугестије на темељу дела три постјугословенска аутора који потичу из главних градова бивших југословенских република – Београда, Загреба и Сарајева – а чије стваралаштво спаја интересовање за социјалистички период заједничке, југословенске историје, кандидаткиња је учинила своја запажања и закључке валидним, применљивим и уверљивим.

Од посебног је значаја **опсег елемената југословенске културе** које је Андреа Стојилков обрадила у својој дисертацији. Укључивши у своје истраживање и језичке и ванјезичке елементе културе, како оне очигледне референце на опипљиву материјалну културу тако и апстрактније, имплицитније референце на дубље слојеве југословенске културе, кандидаткиња је показала спремност на темељит, озбиљан и захтеван рад.

Поврх свега, кандидаткиња је својом дисертацијом остварила велики допринос домаћој науци о језику и култури, понудивши штиво које преводиоцима са српског, хрватског и босанског пружа **преко потребне информације о начину превођења референци на елементе културе** као што су нпр. дијалекат, социолекат, експресивна лексика, говор тела, алузије и интертекстуалне референце, дечје игре, стереотипи и сујеверје – **теме о којима до данас није било озбиљне студије овог обима** када се ради о превођењу са српског на енглески језик.

Коначно, показавши да су **домаћи преводиоци често бољи културни медијатори** од матерњих говорника енглеског језика, кандидаткиња враћа веру у домаће преводиоце и промовише њихов рад. Резултати истраживања иду у прилог кандидаткињиној теорији о важности познавања изворне културе када се ради о преносу референци на свакодневни живот у социјалистичкој Југославији и потврђују да западни канон о неопходности превођења са страног на матерњи језик ваља преиспитати.

Такође, понудивши решења за квалитетнији културни пренос приликом превођења постјугословенске прозе, Андреа Стојилков **подстиче на интензивнији рад у овом пољу** и позива на активнији приступ покретању нових пројеката који би учинили постјугословенску прозу доступном и конкурентном на међународном тржишту.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација мср Андреа Стојилков је примерно, савесно и зрело написан рад. Ова дисертација је настала као резултат изузетно опсежног дугогодишњег истраживања спроведеног уз приметну дозу искреног ентузијазма и страственог занимања за одабрану тему. Непоколебана оскудним фондом домаће литературе о културном преносу у књижевном превођењу, кандидаткиња је стрпљиво и зналачки проучила иностране изворе који су јој били доступни и уз исказан смисао за синтетичко размишљање применила теорије светских транслатолога, искуства познатих преводилаца и закључке стручњака из области студија културе на материјал који је одабрала за своје истраживање. Кандидаткиња је спровела истраживање темељно и стручно, а резултате убедљиво изложила, разложно протумачила и приказала на систематичан, прегледан и

кохерентан начин. Поступно, логично и доследно обрадивши различите типове елемената југословенске културе, засновала је своје закључке на обиљу разноврсних теоријских и практичних података, илуструјући своја запажања у информативним и репрезентативним табелама и пишући свежим и пријемчивим, а истовремено прецизним и јасним научним језиком. Од великог локалног и регионалног значаја за књижевне преводиоце са језика-наследника српскохрватског на енглески језик, њено истраживање је истовремено применљиво и на друге језичке парове и као такво потенцијално инспиративно за сличне студије у будућности, те тако представља изузетан допринос нашој науци као оригинално стручно дело са значајним импликацијама за будући рад у областима примењених студија културе и транслатологије.

IX ПРЕДЛОГ

Будући да се ради о обимном, сложеном и свеобухватном интердисциплинарном истраживању, чији су резултати драгоцени за домаће транслатологе и преводиоце, као и за стручњаке из области студија културе, Комисија на основу свега изложеног у целини позитивно оцењује докторску дисертацију мр Андреје Стојилков *Пренос друштвено-историјски обележених елемената културе у енглеском преводу прозе постјугословенских аутора са бившег српскохрватског говорног подручја*, те предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да овај Извештај прихвати и упути Већу друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност, а кандидаткињу **мр Андреју Стојилков** позове на усмену одбрану дисертације пред истом комисијом.

Комисија:

проф. др Биљана Ђорић Француски, ред. проф.
Универзитет у Београду, Филолошки факултет

проф. др Љиљана Марковић, ред. проф.
Универзитет у Београду, Филолошки факултет

проф. др Тања Цветковић, ванред. проф.
Универзитет у Нишу, Филозофски факултет